

Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
University of Süleyman Demirel Faculty of Theology Journal
ISSN: 1300-9672 e-ISSN: 2602-2346

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Şia'da Takiyye Anlayışı

Yazar: Harun DOĞAN

(Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2020, 100 sayfa, ISBN: 978-625-7716-10-9)

Değerlendiren / Reviewed by

Jumamyrat JUMAKOV

Yüksek Lisans Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi İslâmî İlimler Enstitüsü Temel İslâm
Bilimleri Anabilim Dalı Kalam ve Mezhepler Tarihi Bilim Dalı

Pamukkale University Institute of Islamic Sciences Department of Basic Islamic Sciences
Kalam and History of Islamic Sects

juma.0295@gmail.com | orcid.org/0000-0001-6461-3103

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Kitap Değerlendirmesi | Book Review

Geliş Tarihi | Received: 15 Mayıs / May 2022

Kabul Tarihi | Accepted: 20 Haziran / June 2022

Yayın Tarihi | Published: 30 Haziran / June 2022

Atıf | Cite as: Jumamyrat Jumakov, "Kitap Değerlendirmesi", Doğan, Harun, *Şia'da Takiyye Anlayışı*, (Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2020), *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48 (Haziran 2022/1), 162-165.

İntihal | Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Suleyman Demirel University Faculty of Theology Isparta/Turkey

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduifd>

Mail: ilahiyatdergisi@sdu.edu.tr

Şîa'da Takiyye Anlayışı

Tarihte Şîa'nın dinî deneyimi imamet, gaybet, şehadet ve takiyyeden müteşekkildir. Bunlardan takiyye ise Şîilik için önemli yere sahip olup asıl inancın gizlenmesidir. Yani bu, yönetimde adil imam idealini gerçekleştirmek uğruna aracı olarak kullanılagelen bir yöntemdir. Bu bağlamda akademik camiada Şîi takiyye inancı üzerine yapılmış birçok araştırmanın mevcut olduğu görülmektedir. Söz konusu araştırmalardan birisi de alanının uzmanı olan Harun Doğan tarafından yapılmıştır. Nitekim yazarın Şîa üzerine “Şîa'da Takiyye Anlayışı” ve “Şîa'da Rec'at Anlayışı” vb. çalışma ve tercümeleleri bulunmaktadır. Bu çalışmamızda ise Doğan'ın “Şîa'da Takiyye Anlayışı” adlı kitabının tanıtımını yapacağız.

Eser; önsöz, giriş, iki bölüm bir de sonuçtan oluşmaktadır.

Kitabın önsözünde çalışmanın amacı, Şîa mezhebi ile özdeşleşmiş takiyye inancını detaylı bir şekilde ele almak olduğu belirtilmiştir. Çalışmanın metodundan bahsedilirken objektif ve betimleyici yöntemin altı çizilmiştir.

Eserin giriş bölümünde Şîa kelimesinin sözlük ve ıstılah anlamları üzerinde durulmuştur. Bu kelimenin Arapçada genel itibariyle birine taraftar ve destek olanlar, birine uyanlar anlamında kullanıldığı, Mezhepler Tarihinde ise Hz. Ali taraftarları için Şîa teriminin kullanıldığı aktarılmıştır. Daha sonra Şîa kelimesinin hangi tarihten itibaren kullanılmaya başlandığının tespiti, ilk ve sonraki dönemler arasındaki kullanımların farklılığı ortaya konulmuştur. Şîa'nın tanımı Sünnî ve Şîi Mezhepler Tarihi kaynakları öncülerinden Nevbahtî, İmam Eş'arî, İbn Hazm ve Şehristânî'den nakledilmiştir. Bu kaynakların Şîa tanımındaki ortak paydada buldukları genel vasıflar şu şekildedir: Hz. Peygamber'den sonra insanların efdali (en üstünü) Hz. Ali'nin olduğuna, Hz. Ali ve sonraki imamların nass ve vasiyet yoluyla tayin edildiğine, İmamların masumiyetine (büyük ve küçük her türlü günahlardan korunduğuna) inananların oluşturduğu topluluğun genelidir.

Birinci bölümde yazar, “Şîa'nın Tarihçesi” başlığı altında Şîiliğin doğuş ve gelişim merhalelerini aktarırken, siyasi ve itikadi sürecine kronolojik olarak değinmiştir. Daha sonra mezhebin oluşumuna etki eden ilk faktörlerden bahsedilmiştir. Buna binaen mezhebin teşekkülünde önemli rol oynayan olaylar “Hz. Ali Taraftarlarının Bir Oluşum Halinde Tarih Sahnesine Çıkışı, Tevvâbûn Hareketi, Muhtar es-Sakâfî ve Hareketi” başlıkları altında ele alınmıştır. Ardından söz konusu bölümün sonunda Şîiler üzerindeki Emevî ve Abbâsî yönetiminin politikası kısaca özetlenmiş, bunun sonucunda zuhur eden Şîa'nın takiyye prensibine dikkat çekilerek bölüm sonlandırılmıştır. Bütün bu bilgiler dahilinde birinci bölüm, ikinci bölüme bir ön hazırlık niteliğinde kurgulanmıştır.

Eserin ana fikrini oluşturan mevzu, ikinci bölümde “Şîa'da Takiyye İnancı” başlığı altında ele alınmaktadır. İkinci bölüme giriş mahiyetinde takiyyenin sözlük ve terim manalarına yer verildikten sonra Ehl-i Sünnet ve Şîa mezhepleri özelinde durulmuştur. Nitekim sözlükte takiyye, bir kimsenin canını, malını ve inancını her türlü tehlikeye karşı güvence altına almak anlamında aktarılırken ıstılahi manada genel olarak kişinin zorluk altındayken bütün değerlerini koruması amacıyla asıl benimsediği

değerleri fiili ve takriri olarak farklı şekilde açığa vurmasıdır, özelde ise Şiilikteki inançların gizli bir şekilde yayılması ve yaşanması şeklinde aktarılmıştır.

Bunlardan sonra kavram, mezheplere göre ele alınmıştır. Buna istinaden “Ehl-i Sünnet’e Göre Takiyye” alt başlığında geçmişte gerçekleşen bazı olaylar üzerinden hareketle takiyye örnekleri verilirken mezkûr mezhebe göre bunun hayati tehlike altında bir ruhsat olarak kullanılabileceği aktarılmaktadır. Asıl erdemin ise buna başvurmamak olduğu da belirtilmiştir. Devamında gelen “İmâmiyye Şîa’sında Takiyye” alt başlığında ise kavrama özel mana atfeden Şîa’nın İmâmiyye fırkası özelinde aktarımlara devam edilmektedir. Şîa’nın inanç esaslarından biri olan takiyye, mezhebe göre inandıkları Kaim İmam’ın ortaya çıkışına kadar kendileri dışındakilerden Şîi olduklarını gizlemek ve devam ettirmek olarak aktarılmaktadır. Diğer yandan mevzu, İmâmiyye Şîasında siyasi bir konu olan imametın gerçekleşmesi için önemli bir inanç olarak benimsenmiştir. Bu bilgiler Ca’fer Sadık’ın görüşlerinden yola çıkılarak temellendirilirken takiyye, mezhep alimi olan Şeyh Saduk tarafından vacip olarak nitelendirilmiştir. Diğer yandan Abdullah Feyyaz’dan nakille takiyyenin İmâmiyye’nin akait konuları içinde yer almadığına değinilirken Doğan’a göre ise bu konunun itikadi konuların arasında yer almasının makul olduğudur. Daha sonra Şîa’yı takiyye inancına götüren amillere değinilmiştir. Bunların başında ise Emevîlerin Şîilere karşı sert tutumun ardından Abbâsîler ile devam eden baskıların geldiği görülmektedir.

Buraya kadar tarihsel açıdan ele alınan konuya “Kur’an ve Sünnet Açısından Takiyye” alt başlığında genel itibariyle müfessirlerin görüşlerinden hareketle temas edilmiştir. Bu minvalde konu ayetler ışığında ele alınırken, yer yer hadis rivayetlerine yer verilmiştir. Bunların sonucunda takiyyenin caiz olup olmadığı ile ilgili tartışmalara kısaca değinildikten sonra bu, Ehl-i Sünnet için bir ruhsat iken, İmâmiyye Şîa’sında ise bir azimet yani zorunluluk olduğunun altı çizilmiştir. Devamında gelen alt başlıkta Müslümanın Müslümana bazı durumlarda takiyyenin yapılıp yapılamayacağı meselesi fıkıh imamlarının görüşleri ekseninde ele alınmıştır. Bunun akabinde Şîa’ya göre takiyyenin sınırları tarihi seyrine göre sebep sonuç ilişkisi içerisinde aktarılmıştır. Nitekim bunun sonucunda takiyye konusu fıkhi açıdan farz, haram, mübah, müstehap ve mekruh olmak üzere beş dereceye ayrılarak ayrı ayrı üzerinde durulmuştur. Bütün bu bilgilerden sonra Şîa’ya karşı yöneltilen farklı eleştiriler arasında mezhebin akait konularından takiyye inancına yönelik sert tepkiler hakkında bilgilere etraflıca yer verilmiştir. Nitekim bu eleştirilerin temelinde onların takiyye prensibi ile yalan veya iki yüzlülük yaptıkları endişelerin yattığı görülmektedir. Bunun sonucunda Şîa’yı takiyye anlayışından dolayı münafık olarak nitelemeye kadar ilerlemişler. Diğer yandan onların bu inancı benimsemelerinden dolayı kendisi dışındakiler onların sözlerine güvenilmeyeceği ve bilgi alınamayacağı kanaatindedirler. Bu konuda yazar, özellikle İhsan İlahi Zahir ismi özelinde bilgilere yer vermiştir. Eserin ana temasını teşkil eden bu bölüm sona ererken Şîa mezhebinde takiyyenin bir inanç konusu olmasına rağmen Şîa dışındaki gruplarca ağır itham ve eleştirilere maruz kaldığı görülmektedir.

Kitabın sonuç bölümü ise yazar tarafından konunun değerlendirilmesi şeklinde kurgulanmıştır. Burada öne çıkan görüşe göre takiyyenin sıkıntılar karşısında ortaya çıkan doğal bir hadise olduğudur. Ancak sonraki dönemlerde bu prensibin farklı amaçlarla kullanılması tepkilere yol açmıştır. Bununla birlikte bazı eleştirilerin tarafsızlık ilkesinden uzak olduğunun altı çizilmiştir, asıl olanın ise yapılacak eleştiri ve uyarıların belirli bir üslup çerçevesinde olması gerektiğidir. İlâveten yazarın bu tutumu, düşünce özgürlüğünün anlaşılmasına kolaylık sağlayacağı yönündedir. Çalışma sonlanırken Şîa'da takiyye konusu inanç bakımından ele alındığında yazar, bu konuda cevapsız kalmakla bunun dışında ise takiyyenin kullanımına günümüz itibarıyla artık bir devlet hakimiyetine sahip oldukları hasebiyle gerek kalmadığı görüşündedir.

Yazar, Şîa'nın inanç esaslarından olan takiyye konusunu gerek Şîa gerek, gerek Ehl-i Sünnet, gerekse Kur'an ve Sünnet açısından ele almış, bilimsel çerçevede konuya açıklık getirmiştir. Kitabın dili anlaşılabilir ve ağır kelimelerden uzak olup yalın ve anlaşılır olarak kaleme alınmıştır. Ancak basımdan kaynaklı olduğunu düşündüğümüz bazı yazım yanlışlıkları da mevcuttur. (s.5-6, 32, 47, 61) Kitap akıcılığını korumakla birlikte konu, başlık, içerik ve anlam bakımından uyumludur. Konular ele alınırken birinci el kaynaklardan ve çağdaş araştırmalardan istifade edilmiştir. İslam Mezhepleri Tarihi alanına göre yazılmış kısa ve kapsamlı olan bu çalışma İslami ilimlerde araştırma yapmak isteyen kişiler için ön hazırlık mahiyetinde olup, aynı zamanda geniş bir okuyucu topluluğuna hitap etmektedir.